

FOLIA SCANDINAVICA
VOL. 9 POZNAN 2006

*I DET VI KALLAR LANDET SVERIGE
– FRÅN DRÄPANDE SAMTIDSSATIR
TILL NOSTALGISK DRÖM
OCH MYCKET ANNAT*

BILDEN AV SVERIGE I CARL-JOHAN
VALLGRENS VISOR

MAGDALENA ŻMUDA-TRZEBIATOWSKA

Adam Mickiewicz University, Poznań

ABSTRACT. Carl-Johan Vallgren, the writer and musician born in 1964, has published eight books and released five records with his own lyrics and music. His novel called *Den vidunderliga karlekens historia* (*The Horrific Sufferings of the Mind-Reading Monster Hercules Barefoot, His Wonderful Love and His Terrible Hatred*) proved a spectacular success in 2002. The media describe him sometimes as „the least Swedish of all Swedish writers”. This opinion derives partly from his choice of the subjects and partly from the fact that Vallgren has travelled much in Asia and Europe and in the beginning of the 1990s he lived in Madrid and Copenhagen and then in Berlin for twelve years. This analysis of Vallgren’s lyrics is an attempt to show that the writer has never lost touch with his homeland to which he returned in 2005. His musical and literary stories paint a picture of Sweden with distinct features of social satire; Vallgren uses irony and black humour in a masterly manner, he shocks and even teeters on the edge of good taste. Nevertheless, drastic features are juxtaposed by lyrical threads and the note of nostalgia in his descriptions of characters, places and phenomena moderates Vallgren’s severe criticism.

Sedan debuten 1987 med romanen *Nomaderna* har Carl-Johan Emmanuel Vallgren, författare och musiker, sammanlagt givit ut åtta böcker och fem skivor. På det stora genombrottet fick han dock vänta tills 2002, då romanen *Den vidunderliga kärlekens historia* prisbelöntes som årets bästa sven-

ska skönlitterära verk (Augustpriset).¹ Den uppskattning som han fick som författare resulterade också i ett större intresse för hans verksamhet på det musikaliska området. Vallgren drar till sig allt växande skaror begeistrade lyssnare som beundrar hans outsinliga sinne för galghumor, skarpa blick för detaljer och djärva uttrycksätt.

Han är född 1964 i Linköping och uppvuxen i Skogstorp utanför Falkenberg men kan utan tvekan kallas för världsmedborgare. Han hade rest i Asien och Europa, bott i Madrid och Köpenhamn, och tillbringade tolv år i Berlin, en stad som visade sig mycket inspirerande för hans skapande. De som bara har läst romanerna *Dokument rörande spelaren Rubashov* och *Den vidunderliga kärlekens historia* kan luta åt påståendet att Vallgren är "en av de mest osvenska författarna i Sverige".² Betraktar man däremot hans litterära och musikaliska produktion som helhet får man konstatera att han aldrig har brutit med sitt hemland, dit han till sist återvände 2005.³ Den nära relationen är mest påtaglig i hans tidiga verk: berättelsesamlingarna *Längta bort* (1988) och *Berättelser om sömn och vaka* (1994), romanen *Fågelkvinnan* (1991) men först och främst i den samhällskritiska, delvis skandalösa boken *För herr Bachmanns broschyr* (1998) som fick ett oväntat bra mottagande och gjorde författarens namn känt i bredare kretsar av läsare och kritiker. Utpräglat svenska är också (eller framförallt) de flesta av Vallgrens sångtexter som ska betraktas i denna artikel. Analysen av texterna måste dock föregås av en kort presentation av hans författar- och musikerkarriär samt ett försök att nämna de drag som verkar karaktäristiska för hans stil.

De svenska litteraturvetarna brukar klassificera Vallgren som en postmodern författare.⁴ När Vallgren själv skulle karakterisera sitt författarskap i en intervju från år 1996 använde han sig av begreppet "lappkast"⁵ och denna beskrivning verkar aktuell också med tanke på hans senare verk. Variationen gäller såväl tema, stil som genre. Han pendlar gärna mellan allvar och humor och går från det individuella till det allmänmänskliga, blandar ihop verklighet och dröm.

¹ *Den vidunderliga kärlekens historia* prisbelöntes också som årets mest sålda pocketroman på GuldpoCKETgalan den 8 mars 2004, se: Burre Behdjou, "Carl-Johan Vallgren årets svenska bestseller", *Expressen*, 2004-03-09.

² På så sätt presenteras Carl-Johan Vallgren i ingressen till en artikel i Svenska Dagbladet, där utgivningen av *Den vidunderliga kärlekens historia* påannonseras; Anneli Rogeman, "En helt egen författarprofil", *Svenska Dagbladet*, 2002-06-25.

³ I Madrid bodde Vallgren 1991–1992, i Köpenhamn 1992–1993, i Berlin 1993–2005. Numera bor han i Stockholm och på Gotland; alla biografiska uppgifter har hämtats från författarens officiella websida www.vallgren.nu.

⁴ *Dokument rörande spelaren Rubashov* och *Förr Herr Bachmanns broschyr* presenteras som postmoderna romaner i Bo G. Janssons bok om 1990-talets svenska prosa; Bo G. Jansson, *Nedslag i 1990-talets svenska prosa. Om 90-talets svenska roman och novell i postmodernt perspektiv*, (Kultur och lärande, Rapport 1998:2), Högskolan Dalarna, Falun 1998, s. 88ff. och 94ff.

⁵ Marianne Steinsaphir, "Carl-Johan Vallgren: »Jag ar svag för djavulen«", *Femina*, 1996-11-11, s. 124.

Han växlar från samtidskildringar med autobiografiska inslag till fantastiska skrönor där huvudgestalterna deltar i historiska händelser och träffar historiskt verkliga personer, författar en nyckelroman som blir en utmaning för läsaren, bjuder på en personlig guidning i Berlin och överraskar därpå med en thriller-aktig kärlekshistoria. Ibland passar flera benämningar samtidigt på en bok. Ett alldeles speciellt kapitel i Vallgrens litterära produktion, som dock knappast får betraktas separat, utgör hans vistexter.

Litteraturen och musiken verkar i Vallgrens fall oskiljaktiga. Som han själv berättar försörjde han sig som krogmusiker i början av sin författarbana.⁶ Enligt författarens andra utsaga uppstod den första skivan *Klädpoker med djävulen* (1996) som en slags biprodukt av boken *Dokument rörande spelaren Rubashov*, ett sätt att avreagera sig och frigöra energi.⁷ Sambandet förstår man efter att ha lyssnat på den inledande titellåten. Men man märker också skillnaden: medan huvudpersonen i boken förlorar kortspelet mot djävulen och blir dömd till evigt liv och lidande i 1900-talets Europa lyckas spelaren i visan lura djävulen och vinna: det eviga livet, blir hans efterlängtnade pris som han kan njuta av. Vallgrens andra skiva med den dubbelspråkiga titeln *Easy listening för masochister* (1998) kan likaväl betraktas som ett postskriptum till romanen *Förr herr Bachmanns broschyr*. Jagberättarens paranoida monolog om orättvisor som han utsattes för av kritikerna och hetsjakten på honom som pågick i hemlandets medier kan då sammanställas med visan "*En gång är ingen gång*", där försöket att skjuta kungen får symbolisera den utstötte individens hämnd på samhället. I det tredje musikaliskt-litterära paret föregicks boken *Den vidunderliga kärlekens historia* (2002) av skivan *Kärleken och andra katastrofer* (2001) – som om Vallgren ville introducera sina läsare i den nya tematiken genom att presentera kärlekens stundom lyriska och stundom groteska inkarnationer. De två följande skivorna *2000 mil, 400 nätter* (2003) och *I provinsen* (2004) ingår i den planerade trilogin och saknar (än så länge) sina litterära motsvarigheter.⁸

Det är tveksamt om vilken term man borde använda när man talar om Vallgrens musikproduktion. När Vallgren debuterade 1996 med *Klädpoker med djävulen* föredrog han att kalla sina musikstycken för "*chansoner*" och pekade på tysk kabarémusik från 1920- och 1930-talet som sin viktiga inspirationskälla. Men redan då kunde man associera hans musikaliska skapande med en rad namn som är milstolpar i den svenska vistraditionen: Lasse Lucidor, Carl-Michael Bellman, Evert Taube eller Cornelis Vreeswijk. En sådan jämförelse gjordes av Stephen Farran-Lee, dåvarande chefredaktör för Bonniers Litterära Magasin, i en kommentar på omslaget av Vallgrens första skiva. Där hittar vi också en kort karak-

⁶ "Det känns skitbra att få priset för en kärleksroman", Carl Johan Vallgren chattar med Aftonbladets läsare, www.aftonbladet.se, publicerad 2002-12-02.

⁷ Marianne Steinsaphir, op.cit., s. 126.

⁸ Efter det mycket krävande arbetet på *Den vidunderliga kärlekens historia* förklarade Vallgren att han planerade "*ta en lång paus från litteraturen, minst två, tre år*"; Anneli Rogeman, op.cit.

teristik av "chansoner" som litterär genre: "*Goda v... förlåt chansoner är noveller i versform. De kräver sin upphovsman. Lyssnaren / åskådaren / läsaren förväntar sig att drabbas av ett levnadsöde, ett antal oväntade rim och en rejäl överraskning på slutet. De ska dåra och bedåra, lura och förföra. Chansonen är försåtlighetens konst*".⁹

På sina fem skivor berättar Vallgren små historier med varierande tematik och stämning. Texterna är roliga, dråpliga och en aning kontroversiella, även om man vet att författaren inte menar fullt allvar. De är en blandning av samtidssatir och skräck med oväntade lyriska inslag. Att Vallgrens strävar efter omväxling och vill inte "*fastna i en nisch*"¹⁰ hör man tydligt i den musik han skapar. Han anknyter gärna till den svenska och europeiska traditionen, låter sig inspireras av jazz och country, leker med popmelodier samt visar en stor förkärlek för cubanska och latinamerikanska rytmer, vilket tydligast kommer till uttryck på skivan *Easy listening för masochister* där han kallar sitt kompband för Crazy Caribbean Coconut Combo.¹¹ Sättet att konstruera visorna förblir dock oförändrat: "*Det intressanta är ju att krocka text mot musik, att till exempel ha en blodig historia till smäktande stråkar*", menar Vallgren.¹² Och han följer detta recept till hundra procent: till lugn jazz dödar en bedragen kvinna sin man med hjälp av en sax, pokerparti med djävulen spelas till folkmuskinspire-rad melodi med hamboinslag och den ryske greven Stroganoff blir strimlad och kokad till svängande samba.

Den viktiga utgångspunkten för analysen av Vallgrens sångtexter får vara den tidigare anförda iakttagelsen att han har sjungit in sig i den omfattande svenska visstraditionen som inte bara består av glada supvisor utan i flera avseenden kan betraktas som träffande kommentar till aktuella samhällsfrågor. Att författaren tillbringade flera år utanför Sveriges gränser betydde knappast att han tog avstånd från den aktuella svenska samhällsdebatten. Tvärtom. "*I en främmande miljö hör man sitt eget språk, hör sin egen diktning tydligare*", sa Vallgren i en intervju publicerad under hans Berlinerperiod.¹³ Samtidigt gav

⁹ Stephen Farran-Lee, Omslagstexten på skivan *Klädpoker med djävulen*, Twin Music 1996; I olika artiklar om Vallgren (en del byggda på intervjuer) används ibland termen "kupletter" ("kuplett" är, enligt Norstedts ordbok, "visa av humoristiskt eller satirisk karaktär i revy e.d.") men oftast kallas hans musikstycken för visor eller sånger. De två sistnämnda begreppen använder jag i min artikel. Se t.ex. Per Bengtsson, "»Helt nyskapande viskonst«", Carl Johan Vallgren inspireras av Berlins kabaretsken", *Hallandsposten* 1999-07-06, Alexander Agrell, Skivrecension: *2000 mil, 400 nätter*, *Sydsvenskan*, 2003-06-19, Markus Lutteman, "»Ingen i Sverige skriver texter som jag.« Författaren som totalsågade Sverige är tillbaka – på skiva", *Expressen*, 1998-08-22, m.m.

¹⁰ Markus Lutteman, op.cit. Jfr också Vallgrens uttalande i intervjun i *Hallandsposten*: "*Utveckling definierar mig som konstnär. Jag skulle bli uttråkad av att upprepa mig. Många andra ser till att nischas och sedan bevaka sin stil stenhårt.*", Per Bengtsson, op.cit.

¹¹ I andra sammanhang heter bandet Peter Nordahl Trio.

¹² Markus Lutteman, op.cit.

¹³ Marianne Steinsaphir, op.cit., s. 126.

den friviliga exilen en konstnärlig frihet: han fick själv välja det som han ville kommentera utan att dras in i mediedebatter och förväntas ha en bestämd åsikt i varje fråga.¹⁴

Genom att analysera sättet på vilket författaren gestaltar sina aktörer, berättar om deras vardagliga rutiner eller redogör för deras tankegångar och skildrar miljöer i vilka de agerar försöker jag bevisa att det inte räcker att tala om enstaka svenska inslag som sångerna innehåller utan snarare om den vallgrenska bilden, visionen, tolkningen av Sverige.

***

"Du har rätt, jag är svensk" svarar mannen på nattklubben i Madrid då han tilltalas av en attraktiv kvinna. Han berättar vidare att han heter Sven Andersson, kommer från Hedemora och är direktör på Gotabanken.¹⁵ Men det är bara i enstaka fall som lyssnaren får en så direkt och detaljerad personbeskrivning. Trots detta råder det inget tvivel om att de flesta gestalter som vi möter i texterna är svenskar. Många av dem har svenska namn: Charlie Johansson, Johan Carlgren, Carl-Henrik Leijonborg. Männen kan dessutom heta Lars-Ove, Bengt-Ove eller Björn, kvinnorna Elvira, Britt-Marie, Ann-Katarin och Linnea. Användningen av de två sista kvinnonamnen kan uppfattas som en tydlig vink till lyssnaren och samtidigt ett slags hyllning till Cornelis Vreeswijk.¹⁶ I den värld som skapas i visorna kan också autentiska personer vistas: bland gamlingar boende på det illa skötta långvårdshemmet Lyckebo finns ... författaren Vallgren och artisten Myrra (Malmberg som sjunger med i sången).¹⁷ Men även i de fall då vi inte får veta vad personerna heter, vilket ofta sker när de själva berättar sina historier, blir deras nationalitet signaliserad genom uppgifter om deras vanor, åsikter eller situationer i vilka de agerar. De firar lucia och midsommar,¹⁸ förundras inte över att man måste ta nummerlapp när man ska utträta ett ärende,¹⁹

¹⁴ "Jag kan inte sitta i paneldebatter och svara på frågor om huruvida Prosac är bra eller dåligt för hälsan eller vad man tycker om hundskit på trottoaren. Då förlorar jag min trovärdighet och tar udden av min egen satir", Markus Lutteman, op.cit.

¹⁵ "Sven och Magdalena" (Klädpoker med djävulen).

¹⁶ Jfr Cornelis Vreeswijks sånger: "Ann-Katarin", "Grimasch om morgonen", "Blues för Ann-Katarin", "Ann-Katarin, farväl!", "En vacker visa till Linnéa", "Linnéa i galopp", "Till Linnéa via Leonard Cohen", "Linnéas morgonpsalm".

¹⁷ "Flykten från Lyckebo", (Easy listening för masochister).

¹⁸ Luciafirandet omnämns i sångerna "Psycholover I" (Kärlek och andra katastrofer), "Snart, i landet Sverige" (2000 mil, 400 nätter) och "Det vore bäst om du kom hem till jul" (I provinsen), midsommarfesten utgör en bakgrund i "Elviras vals" och "Supvisan" (Klädpoker med djävulen) samt "Elvira, vad gör du?" (I provinsen).

¹⁹ När pokerspelaren lyckas (med hjälp av olika svartmagiritualer) tillkalla djävulen klagar denne på att brott mot procedurerna begicks. Helvetet är nämligen organiserat på svenskt vis, institutionaliserat: har sina affärstider och när man kommer med en angelägenhet får man först ta en nummerlapp. Därnere tycker man dessutom inte om att bli störd när man vilar eller firar. Och nyårsfesten firas med bl.a. allsång; "Klädpoker med djävulen" (Klädpoker med djävulen).

deltar gärna i olika slags kurser,²⁰ arbetar som fackombudsman och vinner på Lotto,²¹ stämmer träff vid Ica-affären och äter Iglooglass.²² Dessa och liknande detaljer hjälper också till att identifiera miljöerna som svenska fast bara några få platser definieras med geografiska namn. Vi bevittnar vårens ankomst i det halländska samhället Skrea²³ och får veta att pokerparti med djävulen ägde rum någonstans i Hälsingland²⁴ samt att den fromme prästen i Rättvik ville lura döden genom att gömma sig på en massageklubb i Leksand.²⁵ I Yngsjö i Skåne bor en av deltagarna i spritresan till Leningrad som berättar om sitt ungdoms-äventyr²⁶ och mördaren avtjänar sitt straff på anstalten Beckomberga.²⁷

Den första tanken som slår oss medan vi lyssnar på Vallgrens visor är att författaren endast fokuserar på udda typer: en spelgalning i Hälsingland som utmanar djävulen på en pokerduell,²⁸ en lärarinna som startar en regelrätt massaker på återträffen med sina gamla elever,²⁹ en seriemördare med inriktning på kvinnor vars karriär började på lekis.³⁰ Det vallgrenska persongalleriet är rikt på brottslingar, psykopater, sexdårar, personer som låter sig styras av hämnbegar. Helt vanliga svenskar är här en sällsynthet, även om författaren mycket gärna anknyter till stereotypa föreställningar om sina landsmän. Men han gör det på sitt eget sätt.

Charlie Johansson är den mest frekvent porträtterade och samtidigt den mest gåtfulla gestalten i Vallgrens sånger och får kanske betraktas som författarens alter ego. Han kallas vid namn i fyra texter men man kan inte utesluta att några andra också handlar om honom. Charlie är något av en rolös vagabond: vi träffar honom "*på genomresa i Moskva*" då han berättar om sin kärleksaffär i Marrakech³¹ och i Köpenhamn där han strövar omkring i nöjeskvarteret.³² Och plötsligt är han tillbaka i Sverige: han besöker sina hemtrakter³³ och i en annan sång får han exemplifiera sina landsmäns ambivalenta inställning till solen, värmen och sommaren.³⁴ Mer om hans bakgrund får vi veta av Elviras berättelse i san-

²⁰ Det kan vara kurser i feministiskt teori som i visan "*Betraktelser under ett täcke av snö*" (*Kärlek och andra katastrofer*), "*i att stärka självförtroendet*" i "*Rumba för positivt tänkande*" (*Kärlek och andra katastrofer*), i blomstermåleri, vinprovning och psykoterapi i "*Snart i landet Sverige*" (2000 mil, 400 nätter).

²¹ "*Klassträffen*" (*Easy listening för masochister*).

²² "*Till havet Marie*" (*I provinsen*).

²³ "*Maria, det blev vår idag (om allt jag såg på vägen hit)*" (2000 mil, 400 nätter).

²⁴ "*Klädpoker med djävulen*" (*Klädpoker med djävulen*).

²⁵ "*Balladen om döden i Rättvik*" (*Easy listening för masochister*).

²⁶ "*Yngsjö-Leningrad t.o.r. / Fotbollsresan*" (*Kärlek och andra katastrofer*).

²⁷ "*Psycholover I*" (*Kärlek och andra katastrofer*).

²⁸ "*Klädpoker med djävulen*" (*Klädpoker med djävulen*).

²⁹ "*Klassträffen*" (*Easy listening för masochister*).

³⁰ "*Psycholover I*" (*Kärlek och andra katastrofer*).

³¹ "*Charlie Johansson i Marrakesch*" (*Klädpoker med djävulen*).

³² "*Storbyserenad*" (*Easy listening för masochister*).

³³ "*Elviras vals*" (*Klädpoker med djävulen*).

³⁴ "*Vakna Charlie, skynda dig / sommaren kom idag / i sin gröna klänning / blåa hår / solen i koppel å / hela stan är lamslagen / så öppna kylskapsdörren / ta fram ett kilo is / dra ner din persienn / och gå i säng igen / och svar / för det är sommaren, / sommaren / som antligen är här*". "*Nu när sommaren är här*" (2000 mil, 400 nätter).

gen "Elviras vals" (*Klädpoker med djävulen*). Charlie var Elviras första stora kärlek och nu möts de efter sju år, på midsommarnatten, i den lilla staden där båda växte upp. Till skillnad från Charlie och andra vänner som flyttat bor Elvira kvar där. Hennes liv består av rutiner, misslyckade förhållanden som börjar och slutar enligt samma mönster,³⁵ och minnen som "*stiger ur marken som osynlig gas*". Det är stämningen och minnena som gör att de två hittar varandra igen, om bara för en natt. Den andra gången vi möter Elvira (på Vallgrens senaste skiva) är hon kär och lycklig. Hon sitter på bryggan, har "*sju blomster i håret*" och vi känner oss frestade att betrakta sången som ett postskriptum till "*Elviras vals*". Särskilt då mannen som hon, enligt den allvetande berättarens utsaga, följde med hem den föregående dagen visar många gemensamma drag med Charlie: han talar vackra ord, delar hennes romantiska syn på världen och kommer förmodligen att sticka när det första kärleksruset är förbi.³⁶ Men eftersom kronologin vänds upp och ner i Vallgrens texter och vi vet dessutom att Elvira har alltid varit svag för en viss typ av män kan vi inte heller utesluta att sången handlar om någon episod i Elviras liv som föregick återträffen med Charlie.

Den tidigare nämnde Sven Andersson från Hedemora tycks passa, både utseende- och beteendemässigt, in på den välkända bilden av en svensk på sprit- och sexäventyr i utlandet. Han är blond och har blåa ögon. Han har kommit till en personalkonferens i Madrid och stoltserar med sin ekonomiska ställning inför den mystiska kvinnan som han träffar på en av stadens nattklubbar. Bekantskapen med Magdalena utvecklas medan de dricker "*mängder av champagne*" och så småningom glömmar Sven "*rum och tid / och sin hustru Britt-Marie, / sin båt, sin travhäst och sin hund*". Men när berättelsen når sin höjdpunkt bryts också den gångbara klichén. Kvinnan som han har raggat upp är i själva verket en man men Sven inser att han äntligen har hittat det han saknade i sin trygga men tråkiga existens. Han skiljer sig och börjar ett nytt liv med Magdalena.³⁷ "*Herregud vilken skit*", kommenterar hans gamle kompis i en annan visa, på Vallgrens senare skiva: "*Han lämnade fru och barn och flyttade till Berlin / och öppnade nattklubb med en jävla transvestit*".³⁸ Men lyssnaren vet redan att Svens hustru Britt-Marie inledde ett lesbiskt förhållande med busschauffören "*ijocka änkan Ann-Katrin*" ungefär vid samma tidpunkt som Sven upptäckte att han är homosexuell.³⁹

De flesta svenska kvinnor som vi lär känna tack vare Vallgren gör sitt bästa för att leva upp till föreställningen om en av världens mest jämställda stater. De

³⁵ "(...) jag mötte en man / jag föll för hans ögon och mörka röst / ni var lika du och han. / Vi flyttade samman, det var vinter och kallt / ett misstag förstår jag nu. / Jag spelade högt och förlorade allt / sen försvann han precis som du". "Elviras vals" (*Klädpoker med djävulen*).

³⁶ "Och Elvira, var vaksam med känsliga män / dom älskar för stunden, men ångrar sig sen / och en kvinna som du brinner så lätt / och det tar år innan glöden är släckt" ; "Elvira vad gör du?" (*I provinsen*).

³⁷ "Sven och Magdalena" (*Klädpoker med djävulen*).

³⁸ "Yngsjö-Leningrad t.o.r. / Fotbollsresan" (*Kärlek och andra katastrofer*).

³⁹ "Sven och Magdalena" (*Klädpoker med djävulen*).

vill själva styra sina liv och tvekar inte att vidta ytterst radikala ågärder när de känner sig förorättade. Sekreteraren som har utsatts för sexuella trakasserier väljer att kidnappa sin manschouvinistiske chef. Den lösensumma hon kräver ska användas till en resa till Rio de Janeiro, där hon ämnar njuta av det sorglösa livet.⁴⁰ Straffet för otrohet i ett förhållande kan vara ännu hårdare: "*Jag är ledsen att jag stack dig / med saxen i halsen / men du förtjänade det*", förklarar den bedragna kvinnan i en av visorna.⁴¹ Men när Ann-Louise skjuter sin man, den lokala polischefen, med hagelgevär ska detta inte bara betraktas som en personlig hämnd utan snarare som en ideologiskt motiverad gärning. Det var kurser i feministisk teori som förvandlade den ömma och lydiga hustrun till en blodtörstig varelse som åstadkommer en våldsam uppgörelse med det förhatliga patriarkala värdesystemet (se också nedan).⁴²

De höga krav som svenska kvinnor ställer på sina partner samt kvinnornas allt större ambitioner är något som verkligen vållar männen huvudbry. "*Nej, det är inte lätt att vara man här i världen / när kvinnor anser sig ha tolkningsföreträden / i alla frågor som rör känslorna och själen*", klagar det manliga lyriska jaget i en av texterna och drar långtgående slutsatser: "*Om världen blott bestod av karlar då skulle allt vara bra / ett paradys med bastu och fiske och fotboll / och poker och hembränt och trav / med jämlikhet och broderskap, och ingen kommer att hungra / inga gräl eller tårar och skrikande ungar / och fred på jorden / för även krigen är kvinnornas fel*".⁴³

Bland vallgrenska gestalter finns personer som gör nästan desperata försök att anpassa sig till det till synes perfekta svenska samhället, en del verkar totalt missanpassade och några visar en enorm anpassningsförmåga som dock tycks gå åt fel håll. Den första gruppen förlöjligas i sångerna "*Nu när sommaren är här*" och "*Rumba för positivt tänkande*". Det är ett svenskt måste att längta till solen och sommaren och flitigt delta i en rad sommaraktiviteter trots att man i själva verket plågas av värme, insekter och pollenallergi och äcklas av svett, stank och negligerade feta kroppar. Man bör skaffa trendiga solglasögon och sololja med tillräcklig hög skyddsfaktor och låtsas vara glad och obekymrad om pensionärer som dör av värmeslag och det ytterst tunna ozonskiktet. "*Så jubla nu och prisa gud / simma bada och bli brun / det är ju sol över hela stan / så le för fan!*", ironiserar Vallgren.⁴⁴ I Sverige ska man helst inte klaga för mycket. Därför envisas en av personerna, en medelålders man som drabbats av alla slags olyckor, med att påstå att allt är bra med honom. Han fick sparken från jobbet, rånades på tunnelbannan, ertappade sin fru i en otvetydlig situation med en granne och blev förlammad efter sammanstötningen med en grävmaskin. Men tack vare kursen i att stärka självförtroendet har han

⁴⁰ "Sekreterarsamba" (*Easy listening för masochister*).

⁴¹ "En bedragen kvinnans avsked" (*Easy listening för masochister*).

⁴² "Betraktelse under ett täcke av snö", (*Kärlek och andra katastrofer*).

⁴³ "Allt är kvinnornas fel", (*Kärlek och andra katastrofer*).

⁴⁴ "Nu när sommaren är här" (2000 mil, 400 nätter).

blivit motståndskraftig och positivt inställd till allt som händer i hans liv.⁴⁵ Den positiva inställningen saknar det lyriska jaget i visan *"Snart, i landet Sverige"* (2000 mil, 400 nätter). Mannen drabbas av svår depression och alla tecken på den annalkande hösten försämrar ytterligare hans psykiska kondition. Han känner sig ensam och övergiven i ett land där folk inte bryr sig om varandra, där *"ingen ringer för att visa stöd"*, han orkar inte ta itu med vardagliga sysslor och blir bara trött på allt. Samtidigt är han väl medveten om samhällets förväntningar på aktiva, kreativa och pigga medborgare: *"Men vad hjälper det med gnäll / jag borde börja med mig själv / gå en kurs i blomstermåleri, vinprovning, psykoterapi (...) / och kanske skaffa katt / och sluta måla världen svart."* I visan sammanställs en lång lista över meteorologiska och klimatiska fenomen samt vanor, rutiner, rekvisita och problem som är karakteristiska för "landet Sverige", allt som man blir uttråkad av och som ibland gör livet helt outtråkligt: *"gummistövlar, regn och slask / bingoletto, kaffekask", "(...) dimma, mörker, regn och rusk / lussebullar, skattefusk", "regn och bläst, gran och barr, / paraplyer, blåskattar / världsrekord i surt humör / och dokusåpor tills man dör / och gå i skog, plocka svamp / ingen partner bara kärlekskrank / och aldrig sol och frost därtill / och gammal äcklig inlagd sill / och hembränt, älgjakt, tända ljus / influensa och akutsjukhus (...)".*

Huvudpersonen i visan *"En gång är ingen gång"* (Easy listening för massochister) bortförklarar sina personliga nederlag genom att anföra en rad yttre omständigheter: *"Och särskilt beror det på min barndom / ty denna var ytterligt svår / min far var narkoman / min mor var pyroman / och dom var djävulsdyrkare båda två"*. Bilden kompletteras med uppgifter om bl.a. mormor som kom från tattarsläkt, mobbning i skolan, kontakter med undre världen samt vistelse på mentalanstalt. *"När jag kom ut var jag lobotomerad / och inget spelade längre någon roll / jag ville hämnas på allt / men symboliskt framförallt"*, förklarar mannen som nu avtjänar fängelsestraff för attentat på kungen. I sången *"Betraktelser under ett täcke av snö"* (Kärlek och andra katastrofer) berättas det en annan historia som är en postum bekännelse av en poliskommisarie i en liten svensk stad. Efter svåra erfarenheter från barndomen (hans mor var *"raggardrottning och dessutom sadist"*, och hennes uppfostringsmetoder stod i bjär kontrast till det lagstadgade förbudet mot att slå barn: *"det var stryk, det var smäll / ifrån morgon till kväll"*) bestämde han sig för att välja polisyrket för att värna om samhällsordningen. Men hans brutala metoder och tydliga förkärlek för illegala och kriminella verksamheter gjorde honom snarare till maffiachef i staden: *"(...) jag härskade genom mord och korruption / jag drev inkassofirmor och ett hembränneri / en spelhåla, en vapenkartell / jag blev omåttlig rik på min heroinfabrik / och i polishuset öppnade jag bordell"*. Till sist blev han dödad av sin egen fru som fick nog av mannens patriarkala maktfullkomlighet.

⁴⁵ "Rumba för positivt tänkande" (Kärlek och andra katastrofer).

Bland vanor och ovanor som beskrivs i sångerna är svenskarnas böjelse för starka drycker ett med jämna mellanrum återkommande tema. Hos Vallgren dricker man för att fatta mod – som den knäppa rasisten inför sitt mordbrandförsök på en flyktinganläggning,⁴⁶ för att slappna av – som Sven på nattklubben,⁴⁷ för att fira – som klass 9b tjugo år efter skolavslutningen⁴⁸ men först och främst för att glömma sina bekymmer: "*Och Eklund är uppe och tvättar sin bil / han är arbetslös så han har väl tid / fast min mamma tycker / att han dricker på tok för mycket / men det är för han är ledsen sen hans fru blev sjuk*", förklarar en pojke för sin flickkompis när de cyklar förbi grannens tomt.⁴⁹ Ett särskilt tillfälle "*att desinficera alla hjärtans sår*" erbjuder den svenskaste av svenska fester, midsommar. Citatet kommer ur "*Supvisan*" (*Klädpoker med djävulen*) där Vallgren porträtterar en grupp vänner samlade kring midsommarbordet. Beskrivningar av deras misslyckade kärleksliv åtföljs av refrängen: "*Och drick med mig en skål*". Visan inleds med den bellmanska uppmaningen "*Töm glaset söta systrar, flinka bröder fyll nu på / läska era strupar innan döden knackar på*".

I det svenska drickandet tycks också tävlingsmomentet spela en viktig roll: det gäller att visa vem som är bäst på att supa, särskilt när svenskars medtävlare är ryssar. Löjtnant Carl-Henrik Leijonborg har dock ingen chans mot den ryske greven Stroganoff. Svensken försöker fuska och blir ertappad. Därefter råkar han döda Stroganoff i en duell. Slutet är typiskt vallgrenskt: för att röja undan bevisen bestämmer sig löjtnanten för att äta upp sin motståndares lik.⁵⁰ I en annan sång följer vi fyra skånska fotbollentusiasters äventyr på resan från Yngsjö till Leningrad. De tror sig ha "*renaste brännvin uti blodet*" och vara "*fylleriets okrönte konungar*". Efter att ha druckit mängder av olika sorters alkoholhaltiga drycker blir de dock "utslagna" en efter en på resans olika etapper innan de når målet: Sven får stanna i Sverige efter att ha kissat i tanken på en polisbil, Lars-Ove faller överbord när han stupfull klättrar upp i en mast på båten och Glenn super bort sitt pass och stoppas i tullen. Bara en av dem hamnar till sist på de sovjetiska krogarna, där han låter sig dras in i en kedja helt osannolika händelser: "*... jag hade tagit värvning för amerikanska CIA / och skjutit ner en KGB-general*". Tjugo år senare minns han med sinnesrörelse sin stormiga ungdom och kommenterar kompisarnas levnadsöden: Glen söp ihjäl sig, Lars-Ove blev frälst och Sven visade sig vara böj (jfr ovan).

⁴⁶ "*Rasistens klagan*" (*Klädpoker med djävulen*).

⁴⁷ "*Sven och Magdalena*" (*Klädpoker med djävulen*).

⁴⁸ "*Klassträffen*" (*Easy listening för masochister*).

⁴⁹ "*Till havet Marie*" (*I provinsen*).

⁵⁰ Vallgren glömmet inte sin poäng: "*Jag, kära lyssnare nästa gång du känner en doft / från den världsberömda maträtt som går under namnet / Biff Stroganoff / då känner du till bakgrunden till denna kulinariska rätt / och är bekant med själva hemligheten i dess originalrecept: / marinera alltid köttet i en vodka-slätt*"; "*Om duellen mellan löjtnant Carl-Henrik Leijonborg och den ryske greven Stroganoff*" (*Easy listening för masochister*).

Nöjd med sitt tillvaro som fotbollstränare i Yngsjö önskar han sig bara ett fast förhållande och kraven han ställer på den eventuella kandidaten verkar inte stora: *"utseende kvittar, ålder likaså / huvudsak att hon har ett intresse för sport och sprit"*.⁵¹

Mot denna bakgrund och med kunskap om svenska statens restriktiva alkoholpolitik förstår man genast att systembolaget är något som invånarna i en mindre tätort får tacka Gud för.⁵² Men man skyr inte heller den illegalt tillverkade spriten. Hembränt kan ingå i den spritreserv som man tar med sig på resan⁵³ och hjälper en att ta sig ur knipa.⁵⁴

Att beskriva svenskar och svenska miljöer är för Carl-Johan Vallgren också ett sätt att kommentera de förändringar som välfärdsstaten har genomgått och som ofta inte är lätta att acceptera av medborgarna. Till denna problematik hör utan tvekan de i texten tidigare presenterade anmärkningar på jämställdhetens oönskade effekter men också andra ämnen. Sången *"Rasistens klagan"* (*Klädpoker med djävulen*) från år 1996 ger inblick i debatten om invandring och mångfald. Den visar tydligt att den öppna inställningen till andra kulturer och seder som eftersträvas av staten ofta inte får gehör hos småstädernas invånare. *"Vi är inte rasister, men nån måtta för det va"* utropar mannen som har satt eld på flyktinförläggningen och som är villig att tro på alla vilda rykten om nykomna främlingar: *"Dom har kameler i garagen, odlar hasch på sin balkong, det ruvar höns i deras badkar", "i väldigt är dom glada", "snart river dom vår kyrka och bygger en moské"*. Men han blir inte bara upprörd på grund av deras främmande livsvanor utan betonar även att de lever på statens bekostnad utan att göra rätt för sig. Därmed bryter de mot den svenska arbetsmoralen och uppfattningen att alla måste försöka vara samhällsnyttiga. I frågan *"Hur har dom råd med Mercor på socialbidrag?"* kan man både ana indignation och indirekt uttryckt avund. Den avvisande eller egentligen helt fienliga attityden är han inte ensam om. Andra invånare skriver under protestlistor och hjälper till när mordbranden planeras: *"Av järnhandlar – Jansson fick jag krut och stubin och av Helge på macken två dunkar bensin"*, berättar gärningsmannen. Attentatet utförs av en man men det accepteras av hela befolkningen.

I visan *"Flykten från Lyckebo"* (*Easy listening for masochister*) från år 1998 bjuder Vallgren på ett skräckscenario för den svenska äldreomsorgens framtid. Lyckebo är ett långvårdshem som drabbats av nedskärningar, med stinkande och smutsiga salar, och *"en sjukskötersketjänst på var femhundra patient"*,

⁵¹ "Yngsjö-Leningrad t.o.r. / Fotbollsresan" (*Kärlek och andra katastrofer*).

⁵² "Rasistens klagan" (*Klädpoker med djävulen*), jfr längre fram i texten.

⁵³ "vi hade sju helrör renat, en halva eau de vie, en flaska fanta och några salta kex / vi hade elva stora flak av märket Norrlands Guld / och fläsk och bruna böner på konserv / vi hade fotbollskorna på oss för stämningens skull / sami två dunkar hembränt i reserv"; "Yngsjö-Leningrad t.o.r. / Fotbollsresan" (*Kärlek och andra katastrofer*).

⁵⁴ "Ska du spela kort med Djävulen: ställ alltid fram en flaska hembränt", råder Vallgren – en asfull fan blir lättlurad...; "Klädpoker med djävulen" (*Klädpoker med djävulen*).

där "man blir behandlad som om man redan var ett lik". Gamlingarna på Lyckebo blir desperata och väljer att fly som den nittitotvåårige före detta ficktjuven Johan Carlgren. Han är fortfarande "klar i huvet", lyckas utmärkt med att stjäla dörrnyckeln och tjuvkoppla ambulansen och tar med sig den förtvivlade artisten Myrra. Författaren Vallgren (jfr ovan) som "efter tio svåra år i skitna lakan och liggsår" inte längre orkar protestera får stanna kvar. "Undvik att bli gammal i folkhemmets Gulag", lyder visans poäng.

Sin femte skiva har Carl-Johan Vallgren gett titeln *I provinsen*. Och det ter sig omöjligt att diskutera den vallgrenska synen på Sverige utan att betona den alldeles speciella platsen som småstaden intar bland miljöer som presenteras i sångerna.

"Låt mig börja med att beskriva vår lilla vackra stad: / här finns ett Konsum och en korvkiosk och en strandpromenad. / Här finns en hora, två poliser och ett hyggligt bandylag. / Och tacka gud i himlen, ett systembolag" – med denna bild inleds den tidigare presenterade visan "Rasistens klagan". Beskrivningen kompletteras i andra sånger med övriga detaljer och fasta punkter i den typiska småstadens landskap: en pizzeria, ett järnvägskafé, ett hotell, en videobutik, en järnvägsbro, en badpark, en brygga, men stämningen växlar. Den lilla staden är trivsamt och inbjudande på våren, charmfull och mystisk kring midsommar men på hösten och vintern blir den tråkig och sömnig: "En ensam konsumskylt är det enda som lyser / centrum är tyst som en grav / bara sågverkets skorsten som ryker / månen går upp men knappt hundarna bryr sig".⁵⁵

Men småstaden karakteriseras först och främst genom invånarnas åsikter och handlingar. Helt nöjd med att leva ett småstadsliv är den tidigare presenterade "rasisten". Han är beredd att försvara den bekväma isoleringen in i det sista. Flyktingar som anländer till staden jämför han med "stora svarta moln" som skymmer den blåa himlen. Med sina obegripliga seder, hucklen, moskéer och kikärtor framstår de som ett hot. Han vet också att han fick befolkningens stöd för sitt försök att bränna ner förläggningen och därför förklarar han stolt: "Jag gjorde det ju bara för vår lilla vackra stad".⁵⁶

Charlie tillhör dem som fått nog av småstadens lugn, dess kvävande grönsköpingsstämning och brist på framtidsperspektiv. Sin avvisande attityd uttalar han inte direkt men den tycks vara inskriven i de delar av hans biografi som vi lär känna i olika visor. Hans inställning delar också det lyriska jaget i sången "Hösten har kommit" (2000 mil, 400 nätter) som talar ut sitt missnöje över livet i landsorten och drömmer om den vida världen: "ingenting händer, allting är som förr / man står och trampar framför livets stängda dörr / som om verkligheten fanns / någon helt annanstans / dit bara andra hittar fram". Vi känner mannens förtvivlan men också den starka viljan att befria sig från rutiner och följa landsvägen bort mot möjligheter och äventyr som väntar. Men vi kan

⁵⁵ "Hösten har kommit", (2000 mil, 400 nätter).

⁵⁶ "Rasistens klagan" (Klädpoker med djävulen).

inte vara säkra på att de som har bestämt sig för att lämna småstaden kommer att hitta sin lycka någon annanstans. Särskilt om vi har lyssnat på titelsången från Vallgrens femte skiva: *"Cirkeln är slut, / se dig noga om / Det tog tjugo år att hitta tillbaka / dit du en gång kom från: den här gudsförgätna stan / till din barndoms kulisser och all gammal saknad (...) / Och nu är du ensam / och så ensam du kan vara / Av alla gamla drömmar – knappt en enda slog in / Det känns lite tungt / här råder november året runt / så välkommen, välkommen hem till provinsen"*.⁵⁷

I Elviras gestalt förenas två motsatta attityder. De emotionella banden är för starka för att lämna hemstaden även om hon ibland längtar bort: *"det är klart att jag drömmer om att resa iväg, / men alla minnen dom finns ju här"*. Hon ser väl både för och nackdelar med sitt liv och finner sig i det trots att det verkar enformigt. Hon vet också att hon alltid blir kär i fel sorts män och att de lyckliga stunderna är kortvariga. Men hon klagar inte och avundas inte heller dem som lämnade staden. *"Tyck inte synd om mig"*, säger hon till Charlie.⁵⁸

Den uppenbara sympati med vilken Vallgren porträtterar Elvira vittnar om att han själv är splittrad i sin inställning till småstaden. Den verkar vara en blandning av avståndstagande och nostalgiska tillbakablickar. Att författaren hyser varma känslor för den svenska provinsen, märker vi också tydligt när vi lyssnar på två andra sånger, där han visar sin mer lyriska sida och låter ungdomar och barn komma till orda.

I *"Maria det blev vår idag"* (2000 mil, 400 nätter) följer vi på en promenad i samhället Skrea i Halland, och överallt får vi se små tecken på att våren har kommit: ett par kysses i parken, någons mössa blir bortblåst av vårvinden, flyttfåglar kan ses på himlen och svallor börjar bygga bon. Visans adressat är förmodligen jagberättarens flickvän, därom vittnar den avslutande versen *"Så nu Maria vet du alltihop / som hände tills jag ringde på din port / och här får du en bukett / vitsippor och sätt dom nu / i vatten som en hälsning ifrån våren"*. Att båda två är tämligen unga framgår bland annat av textraderna *"Jag såg ett mycket gammalt par / så föreställde jag mig oss en dag"*. Och vi kan gissa att de trivs med att leva i sin lilla stad för visans stämning är fridfull och idyllisk.

I den andra sången *"Till havet Marie"* (I provinsen) får vi en intressant bild av småstadsliv sett ur barnets perspektiv. Det är en pojke som berättar för sin flickkompis vad de kommer att se när de cyklar genom samhället mot havet, en vacker sommardag. Den vuxna världen som iakttas av barnen verkar avlägsen och delvis obegriplig. Föräldrar och grannar har sina bekymmer: Eklund är arbetslös och missbrukar alkohol och hans fru blev sjuk, Elisabeth sitter i rullstol och hennes syster vill spara en stor summa till operationen, pojkens pappa stack och mamma är stressad och ledsen. Som barn förblir man tämligen sorglös: man njuter av sommaren och solen, gläds åt småsaker som blommande

⁵⁷ *"I provinsen"* (I provinsen).

⁵⁸ *"Elviras vals"* (Klädpoker med djävulen), jfr *"Elvira, vad gör du?"* (I provinsen).

maskrosor, regnbågar som bildas under en vattenspridare, eller en glass delad med vännen och man berättar hemligheter för varandra. Livet är ett spännande äventyr och reflektionen att barndomstiden inte är evig kommer och försvinner i en ström av intryck och idéer: *"Det är konstigt, men en dag blir man stor / och får tjej och moped som min storebror / Men jag vill inte tänka så långt, / det verkar så jobbigt med ansvar och sånt"*. Och även den här gången avstår Vallgren från att förstöra idyllen, kanske därför att han själv njuter av den bild han skapat och unnar sig en resa i det förgångna, till sitt barndoms- och ungdomsland.⁵⁹

***

Man bör vara medveten om att det aldrig har varit Vallgrens huvudmål att i sina sånger presentera och kommentera den svenska verkligheten. Som musiker vill han först och främst underhålla, därför presenteras personer, beteenden och miljöer ofta i skrattspegel.⁶⁰ Men även om verkligheten inte deformeras till oigenkännlighet kan man inte tala om något systematiskt och representativt urval av ämnen: han följer sina egna kriterier och tar sig den konstnärliga friheten att yttra sig i frågor som han själv tycker vara intressanta och välja den form som passar honom bäst. Förutom de i artikeln analyserade visorna där svenska beteende- och levnadsmönster och svenska miljöer kan identifieras finns det på Vallgrens fem plattor också andra sånger i vilka han tar upp ämnen som kan kallas för universiella som kärlek, längtan, reflexioner över livet, döden och tidens gång.⁶¹ Och de mänskliga svagheter som han så ofta anmärker på är knappast förbehållna svenskar: inbitna missbrukare, sexgalningar, kufar och urspårade individer kan också påträffas i andra delar av världen.

Det är ofta detaljer som ger texterna den svenska prägnen, vilket leder tankarna till begreppet "kulturbagage", det vill säga en samling vanor som man har svårt att bli av med och rutiner som man reproducerar omedveten om deras rötter. *"Att vara svensk lär man sig till vardags. Det handlar om det oftast oreflek-*

⁵⁹ I en annan sång *"För länge sen när du var barn (Uret räknar ner)"*, som finns på Vallgrens föregående skiva *2000 mil, 400 nätter*, framkallas det också till synes sorglösa barndomsminnen: *"En gång för länge sen / var du ett barn / med fickan full / av jord och tid / och hemligt liv / och magen kluckade där du sprang / över grusvägarnas damm / i din grynings sommarland / där alla höll din hand / för länge sen, när du var barn"*. Men skenet bedrar, som det ofta brukar vara hos Vallgren. Tillbackablickar ger ingen tröst, snarare deprimerar för de påminner om tidens fortskridande. Poängen förstärker ytterligare visans bittra underton: *"Men såg du inte redan då / i stunder av klarhet / i din spegelbild / det grinande kraniet / bakom hudens tunna fernissa / denna oerhörda visshet / om din utmätta tid / allt snart är förbi / och att uret börjat räkna ner / från det ögonblick det drogs upp"*.

⁶⁰ *"Man får aldrig avbilda verkligheten i skala 1:1. Då blir den inte rolig"* sa Carl Johan Vallgren i en intervju i samband med visfestivalen i Falkenberg 1999, Per Bengtsson, op.cit.

⁶¹ Jfr t.ex. sånger: *"Kärlekens katastrofer"* (*Kärlekens katastrofer*), *"Saknar dig"* (*I provinsen*), *"För länge sen när du var barn (Uret räknar ner)"* (*2000 mil, 400 nätter*).

terade sättet att leva: hur man talar, äter, sover och älskar, tycker om rotmos med fläsk", förklarar etnologerna.⁶² De situationer som man är van vid upplever man inte som typiskt svenska och man använder vissa begrepp utan att fundera på att de ingår i den kulturella koden, innan man behöver definiera sig själv mot andra nationella grupper. Friheten med vilken Vallgren bollar med svenska symboler och stereotyper utesluter dock något tillfälligt eller oreflekterat bruk av dem. Berest och beläst som han är har han flätat svenska handgrepp och hållningar in i berättelsen, avsiktligt och på ett oerhört skickligt sätt.

Författaren skonar inte sitt hemland och sina landsmän. Han vederlägger gärna myter och idealiserade föreställningar om Sverige och åberopar mindre smickrande men i utlandet gångbara stereotyper om försupna och deprimerade nordbor som inte trivs i sitt kalla och trista land. Flera av de svenskar som porträtteras i hans sånger är t.ex. varken laglydiga eller ärliga. De handlar i lagens utkanter och ibland gör sig skyldiga till grova brott, de fuskar, lurar, mutar och försöker röja undan bevisen. Vallgrenska gestalter påminner inte heller om små kuggar i drömsamhällets (= folkhemmets) välfungerande maskineri. De är antingen missanpassade och tillhör samhällets bottenkikt eller väljer okonventionella, våghalsiga lösningar för att befria sig från vardagens rutiner. Och Vallgren riktar satirens udd både mot kollektivet som inte accepterar avvikare och mot individen som alltför gärna skjuter ifrån sig ansvaret för sitt liv. Vid flera tillfällen anknyter han till den aktuella samhällsdebatten och diskuterar jämställdhetens baksidor, äldreårdens minskade kvalitet eller kulturkrockar i kontakter mellan infödda svenskar och invandrare.

Den till synes idylliska svenska småstaden som presenteras i sångerna ligger inte bara i en avkrok av världen utan även visar sig vara en utmärkt grogrund för fördomar och främlingshat. En stor del av dess invånare är kryptoraster och hycklare. Några av dem som har insett den brist på framtidsperspektiv som råder i provinsen och fått nog av den inskränkta småstadsmentaliteten gör desperata försök att lämna skenparadiset, andra nöjer sig med att leva på gamla minnen och drömmar. Längtan efter omväxling som exemplifieras av såväl Charlies ständiga jakt efter nya upplevelser som Elviras nostalgiska tillbakablickar är ett ledmotiv i flera sånger men också ett tydligt drag i Vallgrens hela litterära produktion: småstadsbornas olika öden skildrade han i böckerna *Längta bort*, *Fågelkvinnan*, *Berättelser om sömn och vaka*. Denna längtan sammanfaller ofta med drömmen om att få rymma från hemlandets ordnade verklighet och bli sig själv någonstans i utlandet, där man inte behöver bry sig om sitt rykte och där man blir av med sina hämningar. Färdriktningen blir oftast söderut. Sven träffar Magdalena i Berlin, Charlie upplever ett av sina äventyr i Marrakech. Och när Myrra och Johan rymmer från långvårdshemmet lutar vi gärna åt författarens gissning att de kanske har köpt sig "ett litet hus vid en palmbevuxen strand".⁶³

⁶² Billy Ehn, Jonas Frykman & Löfgren Orvar, *Försvenskningen av Sverige. Det nationellas förvandlingar*, Natur och Kultur, Stockholm 1993, s. 14.

⁶³ "Flykten från Lyckebo" (*Easy listening för masochister*).

Det medvetet valda samtidsatiriska perspektivet dominerar i de flesta sånger. Men bakom Vallgrens stundom mördande ironi kan vi hitta något mer: nostalgisk reflektion över de sorglösa barndoms- och ungdomsåren, förståelse för människans ofullkomlighet, medkänsla med dem som är sämst lottade i samhället och tydlig sympati för alla som aviker från mönster, bryter mot regler och flyr undan rutiner. Budskapet som sångerna förmedlar tycks ha fler dimensioner än man skulle kunna tro.

Avslutningsvis måste man dock påpeka att Carl-Johan Vallgren också driver med sina lyssnare, i synnerhet med dem som försöker analysera och definiera hans skapande. Vi är knappast färdiga med våra kategoriseringsförsök när vi plötsligt inser att deras resultat är långt ifrån tillfredställande. Handlingen vänder och spränger sina ramar, gestalterna som vi försökt stoppa i ett antal fack bryter sig ut och skaffar en ny identitet, oväntade tolkningsmöjligheter öppnas... Men Vallgren har ju varnat: "*Publiken ska aldrig känna sig trygg*"...⁶⁴

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

SÅNGTEXTER

Carl-Johan Vallgren, *Klädpoker med djävulen*, Twin Music, Stockholm 1996.

"*Charlie Johansson i Marrakesch*".

"*Elviras vals*".

"*En bedragen kvinnans avsked*".

"*Klädpoker med djävulen*".

"*Rasistens klagan*".

"*Supvisan*".

"*Sven och Magdalena*".

Carl-Johan Vallgren & his Crazy Caribbean Coconut Combo, *Easy listening for masochister*, Twin Music, Stockholm 1998.

"*Balladen om döden i Rättvik*".

"*En gång är ingen gång*".

"*Flykten från Lyckebo*".

"*Klassträffen*".

"*Om duellen mellan löjtmant Carl-Henrik Leijonborg och den ryske greven Stroganoff*".

"*Sekreterarsamba*".

"*Storbyserenad*".

Carl-Johan Vallgren, *Kärlek och andra katastrofer*, Bonnier Music & Entertainment AB, Stockholm 2001.

"*Alli är kvinnornas fel*".

"*Betraktelse under ett täcke av snö*".

"*Kärlekens katastrofer*".

"*Psycholover I*".

"*Rumba för positivt tänkande*".

"*Yngsjö-Leningrad t.o.r. / Fotbollsresan*".

⁶⁴ Per Bengtsson, op.cit.

Carl-Johan Vallgren, *2000 mil, 400 nätter*, Bonnier Music Sweden, Stockholm 2003.

"För länge sen när du var barn (Uret räknar ner)".

"Hösten har kommit".

"Maria, det blev vår idag (om allt jag såg på vägen hit)".

"Nu när sommaren är här".

"Snart, i landet Sverige".

Carl-Johan Vallgren, *I provinsen*, Bonnier Music, Stockholm 2004.

"Det vore bäst om du kom hem till jul".

"Elvira, vad gör du?".

"I provinsen".

"Saknar dig".

"Till havet Marie".

BÖCKER AV CARL-JOHAN VALLGREN

Nomaderna, Bonniers, Stockholm 1987.

Längta bort, Bonniers, Stockholm 1988.

Fågelkvinnan, Bonniers, Stockholm 1991.

Berättelser om sömn och vaka, Bonniers, Stockholm 1994.

Dokument rörande spelaren Rubaschov, Bonniers, Stockholm 1996.

För herr Bachmans broschyr, Bonniers, Stockholm 1998

Berlin på 8 kapitel, Bonniers, Stockholm 1999.

Den vidunderliga kärlekens historia, Bonniers, Stockholm 2002.

BÖCKER OCH ARTIKLAR

Alexander Agrell, Skivrecension: *2000 mil, 400 nätter*, *Sydsvenskan*, 2003-06-19.

Burre Behdjou, "Carl-Johan Vallgren årets svenska bestseller", *Expressen* 2004-03-09.

Per Bengtsson, "»Helt nyskapande viskonst«. Carl Johan Vallgren inspireras av Berlins kabaret-scen", *Hallandsposten* 1999-07-06.

Jens Christian Brandt, "Långa hugskottens såphåla banor. I Carl-Johan Vallgrens satir över Sverige är berättaren svår att lita på", *Dagens Nyheter* 1998-02-13.

Billy Ehn, Jonas Frykman & Orvar Lofgren, *Försvenskningen av Sverige. Det nationellas förvandlingar*, Natur och Kultur, Stockholm 1993.

Stephen Farran-Lee, Omslagstexten på skivan *Klädpoker med djävulen*, Twin Music, Stockholm 1996.

Bo G. Jansson, *Nedslag i 1900-talets svenska prosa. Om 90-talets svenska roman och novell i post-modernt perspektiv* (Kultur och vetande Rapport 1998:2), Högskolan Dalarna, Falun 1998.

Markus Lutteman, "»Ingen i Sverige skriver texter som jag.« Författaren som totalsågade Sverige är tillbaka – på skiva", *Expressen*, 1998-08-22.

Svensk ordbok, Band 1, 2, Norstedts, Stockholm 1994.

Anneli Rogeman, "En helt egen författarprofil", *Svenska Dagbladet* 2002-06-25.

Marianne Steinsaphir, "Carl-Johan Vallgren: »Jag är svag för djävulen«, *Femina*, 1996-11-11, s. 124-126.

Jan Erik Vold, Förord till Vreeswijk Cornelis, *Sånger* (red. J. E. Vold), Brombergs, Stockholm 1990.

Cornelis Vreeswijk, *Sånger* (red. J. E. Vold), Brombergs, Stockholm 1990.

INTERNET

"*Det känns skitbra att få priset för en kärleksroman*", Carl Johan Vallgren chattar med Aftonbladets läsare, www.aftonbladet.se, publicerad 2002-12-02 (<http://www.aftonbladet.se/vss/nyheter/story/0%2C2789%2C233930%2C00.html>).

www.vallgren.nu (Carl-Johan Vallgrens officiella websida).

Carl-Johan Vallgren, Forfattarpresentation, www.albertbonniersforlag.com (Bonniers forlags officiella websida).